

Panoptikon Adası: The Wilds Dizisinin Gözetim Toplumu Bağlamında Analizi

Nisa Yıldırım¹

Özet

Modern toplumlarda bireyler veya gruplar devamlı olarak gözetim altında tutulmaktadır. Bu durumu ifade etmek amacıyla gözetim toplumu tanımı kullanılmaya başlanmıştır. Foucault'nun panoptikon metaforuyla açıkladığı içselleştirilmiş gözetim olgusu günümüzün dijital dünyasında bir üst seviyeye taşınmıştır. İnternet iletişiminin kullanıcıların ayak izlerini devamlı olarak izleyen ve kaydeden yapısı ve yine kullanıcıların bu durumu büyük ölçüde kabullenmiş oldukları gerçeği gönüllü gözetim, dijital panoptikon gibi tanımların yapılmasını gerekli kılmıştır. Gerek gündelik hayatında gerekse internet kullanımında attığı her adım her an gözetim ve kayıt altında olan modern insanın içine düştüğü bu durum bir süredir film ve dizilere konu olmaktadır. Gözetim toplumu temalı anlatıların artmakta olduğundan yola çıkan bu araştırma 2020 yılında yayınlanan *The Wilds* adlı diziyi dijital gözetim, gönüllü gözetim, mahremiyet ve iktidar gibi kavramlar bağlamında analiz etmeyi amaçlamaktadır. Dizi inziva kampına gitmek üzere uçak yolculuğuna çıkan ve yaşanan kaza sonucu ıssız bir adaya düşen bir grup genç kızın aslında bir sosyal deneyin denekleri olduğu gerçeği üzerine kuruludur. Gizli kameralarla donatılmış olan ada dijital bir panoptikon işlevine sahiptir. Gözetleyen konumundaki araştırmacıların elde ettikleri verileri kullanarak deneklerin hareketlerini yönlendirdikleri görülmektedir. Deneklerin ve ekip üyelerinin de kendi içlerinde birbirlerini gözetim altında tutmaları çok katmanlı bir gözetim ve iktidar dinamiği yaratmaktadır. Sonuç olarak, dizinin günümüz bireylerini kameraların ve algoritmaların gölgesinde hayat sürmeye mahkum eden mevcut sistemin bir simulasyonunu sunduğunu söylemek mümkündür.

1 Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Radyo Televizyon ve Sinema, nyildirim@gelisim.edu.tr, 0000-0002-7941-4470

Giriş

İnsan diğerleri ile bir arada yaşamayı başarmasının katı kuralların olduğu bir düzen gerektirdiği gerçeğini çağlar önce kabullenmiştir. Medeniyetin kurulması ve sürdürülmesi için gözetim ve denetlemenin gerekli olduğu reddedilemez. Kuralların işleyişini garantiye alan hukuk sistemi bu nedenle ortaya çıkmıştır. Gözetim ise bu kuralların ihlal edilip edilmediğinin tespit edilmesi için gereklidir. Kuralları ihlal edenlere çeşitli yaptırımlar uygulanması yine hukuk kurallarınca belirlenmektedir. Gözetimin ‘yazı’ ile doğrudan ilişkisi bulunduğunu vurgulayan Giddens’in belirttiği gibi, gözetim yazının bulunması ile resmileşmiş, matbaanın icadı ile de devletler gözetim uygulamalarını geliştirmeye başlamıştır (2005, s.237). Doğru işleyen bir sistemde bireyler kadar kurumlar da gözetim ve denetime tabiidir. Tüm bunların olduğu bir sistem her ne kadar toplumsal yapının koruyucusu olarak işlev görse de insanın mutlak özgürlüğünden feragat etmesi anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, gözetimin sadece yukarıdan aşağı gerçekleşmediği görüşü yaygındır. Foucault bu durumu içselleştirilmiş gözetim anlamındaki ‘panoptikon’ metaforu ile açıklamaktadır. Panoptikon, 1785 yılında Jeremy Bentham’ın tasarladığı hücrelerin dairesel biçimde yan yana yerleştirildiği ve tam merkezinde gardiyanların mahkumları gözetlemelerine imkan verecek bir kule barındıran hapisane modeli için kullanılan bir tanımdır (Pease-Watkin, 2016, s.75). Bentham’ın gözetleyeni görünmez kılan hapisane modelini tanımlayan ‘panoptikon’ aynı zamanda gözetime dayalı toplumsal yapıdaki işleyişe benzetilmektedir. Ait olduğu toplumda farklı kurumlar üzerinden sürekli olarak gözetim altında tutulduğunu bilen birey, herhangi bir uyarıya gerek duymadan kendini disipline etmektedir.

2000’li yılların gelişi tüm dünyada çok büyük beklentiler yaratsa da mevcut sistemlerde köklü bir değişikliğin gerçekleşmediği bilinmektedir. İnsanlık 21. yüzyıla girer girmez gözetimin daha güçlendiği bir dünyaya adım atmıştır. Amerika’da 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen terör saldırıları tüm dünyada gözetim uygulamaları artmasına neden olmuştur. Bu uygulamalar güvenlik endişesi gerekçesiyle meşrulaştırılmış ve birçoğu kalıcı olmuştur.

Bununla birlikte, içinde bulunduğumuz çağda gözetim kavramı değişime uğramıştır. Panoptikon gibi tek merkezli bir yapının yerini, kaynağı belirsiz birçok merkeze sahip “polioptikon” modele sahip bir sistem almıştır (Sönmez, 2016, s.277). Gözetim, yasaların korunması veya güvenliğin sağlanmasına yönelik tedbir amaçlı bir kavramdan, iletişimden tüketime birçok alandaki pratiklerin kayıt altına alındığı sistematik bir uygulamaya dönüşmüştür. Bu

uygulamanın ortaya çıkışı ise iletişimin dijitalleşmesi ile olmuştur. İnternetin yaygınlaşmaya başladığı ilk dönemlerde genel kanı iletişimin hiç olmadığı kadar özgürleştiği yönünde olmuşsa da yaşanan deneyimler bu görüşün tam anlamıyla gerçeği yansıtmadığını göstermiştir. Sosyal medya platformları başta olmak üzere, kullanıcıya kişiselleştirme imkanı sunan tüm uygulamalar kullanıcı verilerini izleyen ve kaydeden bir yapı ile işlev görmektedir. Mahremiyetin ihlal edildiği, kullanıcı verilerinin teknoloji şirketleri eliyle satıldığı bu dönem dijital panoptikon olarak yorumlanmaktadır. Sunduğu tüm imkanlara rağmen karanlık yüzü ile tedirginlik yaratan teknoloji söz konusu gözetim olduğunda son derece tehlikeli noktalara gelebilmektedir. Bu durum uzun zamandır film ve dizilere de ilham vermekte, gözetim toplumunda bireylerin maruz kaldığı olumsuzluklar farklı türlerden yapımlarda dile getirilmektedir. 2020 yılında Amazon Prime Video tarafından yayınlanan *The Wilds* adlı dizi bu yapımlardan biridir. Dizi uçak kazası sonucu ıssız bir adaya düştüğünü zanneden bir grup kızın gerçekte sosyal bir deneyin denekleri olmaları üzerine kuruludur. Bu araştırma *The Wilds* dizisini gözetim toplumu kavramı bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır.

1. Gözetim Toplumu ve Dijital Panoptikon

Modern toplumlarda bireylerin fiziksel ve zihinsel olarak sürekli olarak takip altında olmaları gözetim toplumu tanımını gerekli kılmıştır. Bu tanım çeşitli terimlerle ilişkilendirilerek sürekli güncel tartışmalara konu edilmektedir. Fakat hepsinin öncesinde gözetim toplumu tanımının yapılmasına ilham veren Foucault'nun disiplin toplumu ve ona eşlik eden panoptikon kavramı olmuştur. Foucault, Jeremy Bentham'ın mahkumları tek bir noktadan gözetim altında tutabilecek dairesel hapisane tasarımı olan panoptikonu metafor olarak kullanır. Panoptikona ilham verenin Yunan mitolojisine ait yüz gözlü dev anlamına gelen Argos Panoptis adlı yaratık olduğu bilinmektedir. Panoptis Antik Yunan dilinde her şeyi gören anlamına gelmektedir (Arslantunalı, 2019, s.134). Foucault panoptikon metaforuyla aslında modern toplumlardaki iktidar ilişkilerinin karakteristiğini ve bu iktidarın sürekli olarak yeniden üretilmesinin gerekçesini açıklar. Buna göre panoptikonun en önemli özelliği gözetimin sürekliliğini garanti altına almasıdır. Gözetleyeni görünmez kılarak gözetleneni her daim tetikte tutmayı başarır. Söz konusu mimari modelde tüm mahkumlar 360 derece görüş alanına sahip tam merkezdeki kuleyi her an görmekte fakat içinde olanları görememektedir. Bu durum mahkumlarda oto-kontrolün sağlanmasına sebep olur, diğer bir deyişle mahkumlar kendilerini disipline etmek zorunda hissederler. Bu sayede gözetimi içselleştiren mahkum da kurulan bu sistemin taşıyıcısı haline gelir (1992, s.252, 253). Fiziksel bir

gözetim zamanla zihinsel gözetime dönüşür ve bu sayede davranışların denetlenmesini mümkün kılar. Birey ya da vatandaş ait olduğu toplumda çeşitli kurumlar aracılığıyla sürekli olarak gözetim altında tutulduğunu bildiğinden başta yasalar olmak üzere içine doğdu toplumun değerleri, normları ve gelenekleri tarafından şekillendirilir. Foucault'nun iktidar tarifi yukarıdan aşağı yönde süregelen bir hegemonyayı kasteden klasik tanımdan farklıdır. İktidar gündelik hayatta bireyler arasında sürekli olarak yeniden üretilir. Bu bağlamda aslında iktidarın merkezi bir yönetime sahip olmadığını, toplumun tamamına yayılmış olduğu yorumu yapılabilir. Örneğin bireyler davranışlarına sadece hukuk kurallarına aykırı davranmaktan değil diğerleri tarafından eleştirilmek ya da dışlanmaktan çekindikleri için de dikkat etme gereği hissederler. Bu durum disiplinin yalnızca kurumlar tarafından empoze edilmediği toplumsallaşan bireyin gündelik yaşam pratiklerinde disiplinli olmayı öğrendiği sonucunu çıkarmamızı sağlar. Foucault'ya göre iktidarın etkileşim içinde olduğu bir diğer kavram ise bilgidir. Bilgi ve iktidar birbirini üretme kapasitesine sahiptir. İktidar ilişkileri bilgiyi yaratabileceği gibi bilgi de iktidarın devamlılığı için olmazsa olmazdır. Bu noktada bilginin nasıl iktidar ürettiğini tartışacak olursak gözetim aracılığıyla elde edilen verilerin bireyler üzerinde nasıl denetim ve kontrol sağlamak amacıyla kullanıldığı örneğine başvurabiliriz.

Gözetim insanın kalabalıklar halinde yaşamaya başlamasıyla birlikte başta güvenlik olmak üzere çeşitli gerekçelerle her zaman var olmuştur. Bununla birlikte, sanayi devrimi öncesinde gözetimin devlet tarafından gerçekleştirildiği bilinmektedir. Kapitalizmin doğuşuyla birlikte sermaye sahipleri de devlet eliyle sürdürülen gözetime müdahil olmaya başlamışlardır (Öztürk, 2018, s.17). Gözetim, kapitalizmin aracı olarak değerlendirmekle birlikte iktidarın asıl kaynağı olduğuna yönelik görüşler de bulunmaktadır. Örneğin "Marks gözetime emek ve sermaye arasındaki bir mücadelenin üyesi olarak görür". İşverenin işçi üzerindeki tahakkümü onu gözetim altında tutarak elde ettiği iktidarın yansımasıdır (Canpolat, 2005, s. 131). Burada bahsedilen işçinin mesai saatlerini ve performansını fiziksel olarak gözetim ve kayıt altında tutmaktır. Denilebilir ki, teknolojinin henüz yetersiz olduğu dönemlerde gözetim insan eliyle gerçekleştirilmiş, günümüzdeki gibi sistematik hale gelmesi başta iletişim olmak üzere çeşitli alanlarda teknolojinin ilerlemesiyle gerçekleşmiştir (Saf, 2016, s.42).

Bilindiği gibi modern toplumlarda fiziksel gözetime ihtiyaç duyulmamakta, gözetimin neredeyse tamamı dijital araçlar yoluyla gerçekleştirilmektedir. Bu durum günümüz bireylerinin dijital panoptikonda yaşadıkları yorumuna neden olmaktadır. Henüz internetin kullanılmadığı dönemlerde dahi kapalı devreye kamera sistemleriyle güvenlik kamerası uygulamaları birçok ülke

vatandaşının alışık olduğu rutinler olmuştur. Günümüzde başta büyükşehirler olmak üzere hemen hemen tüm sokaklar güvenlik kameralarıyla takip edilmektedir. Bunlara resmi kurumlar, iş yerleri, alışveriş merkezleri ve diğer birçok kamusal alanı eklemek mümkündür. Andrejevic 'Automated Media' adlı kitabında, içinde bulunduğumuz dönemi post-panoptikon olarak tanımlamakta ve proaktif gözetleme sistemlerinden bahsetmektedir. Yazar proaktif gözetleme kameralarından bahsederek yakın zaman önce güvenlik odaklı teknoloji şirketlerinin bu konuda yatırımlar yapmaya başladığını söyler. Zero Eyes adlı şirketin kaydettiği görüntüleri eş zamanlı olarak analiz ederek muhtemel suçluları tespit eden akıllı bir kamera sistemi ürettiğinden bahsetmektedir. Bu özelliğe sahip kameralar özellikle Amerika gibi bireysel silahlanmanın olumsuz sonuçlarıyla mücadele eden bir ülkede vatandaşların güvenliği açısından işlevsel olabilir. Proaktif gözetleme kameralarıyla sadece veri toplanmamakta aynı zamanda bu veriler anlık tepki verebilecek şekilde otomasyona tabi tutulmaktadır (2019, s.73-74). Andrejevic panoptikonda gözetimin sembolik olduğunu ve öznel tepkilere dayandığını vurgular. Yaşanan dönüşüm sonrasında ise otomasyon sistemlerinin bireylerin tepkilerine veya kararlarına müdahale edebilme yetkileri vardır. Buna örnek olarak yeni nesil akıllı arabalar verilebilir. Örneğin, ağa bağlı olan bir araba yol almakta olduğu bölgenin hız sınırı üzerinde seyahate imkan vermemektedir. Arabayı kullanan kişi istese de bu hızın üstüne çıkamamaktadır (a.g.e. s.75).

Post-panoptikona alternatif bir diğer tanım ise süperpanoptikondur. Poster teknolojinin ilerlemesiyle birlikte gözetimin artık elektronik araçlarla gerçekleştiğini söylemiş ve fiziksel gözetime ihtiyaç duyulmayan bu yeni sistemi süperpanoptikon olarak tanımlamamıştır (1990, s.93). Yaşanan değişimle birlikte gözetim toplumu odağında yeni terimler de ortaya çıkmıştır. Örneğin, gözetimin medya ile ilişkisi bağlamında kitle iletişim araçlarının işlevi de yeni bir kavramın ortaya atılmasına sağlamıştır. Az sayıda kişinin çoğunluğu izlediği panoptikonun tam tersi olarak çoğunluğun az sayıda kişiyi izlemesi sinoptikon olarak tanımlanmaktadır. Başta televizyon olmak üzere tek yönlü iletişim sağlayan tüm geleneksel mecralar izleyicinin kendilerine sunulan az sayıda kişiyi sürekli olarak gözetlemelerini sağlamaktadır (Öztürk, 2013, s.140). İnternet teknolojisinin giderek daha yaygın kullanılmaya başlaması ise yeni bir kavram olan omniptikon kavramının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Omniptikon elektronik iletişim sayesinde herkesin herkesi her an gözetlemesi olarak açıklanabilir (Uzak, 2022, s.120).

Bilindiği gibi internet bireysel kullanıma sunulduğu yıllarda büyük heyecan yaratmış, kitle iletişimini topyekûn değiştirecek yeni bir mecra olduğunu kısa sürede göstermiştir. İnternetin ilk döneminde iletişimin artık hiçbir dönemde olmadığı kadar kolay ve özgür biçimde gerçekleştirilebileceği beklentisi bu

büyük heyecanın başlıca sebebi olmuştur. Fakat ilerleyen yıllarda özellikle sosyal medya platformları ve devamında kullanıcıya kişiselleştirme imkanı sunan diğer uygulamaların çalışma prensibinin algoritmalar olduğu gerçeği fark edilmiş ve bu özgürlük vaadiyle bizlere sunulan yeni iletişim mecrasının aslında mahremiyeti büyük ölçüde ihlal eden bir yapıya sahip olduğu anlaşılmıştır. Algoritmaların varlığı artık biliniyor olsa da birçok kullanıcı hedef konumda olanın kendileri olduğundan habersizdir (Narin, 2018, s.239). Tüm bunlardan hareketle, günümüzde internetin dijital panoptikon olarak işlev gördüğü söylenebilir. Bununla birlikte, dijital panoptikon, gözetimi hayata geçirirken Bentham'ın modelindeki gibi bir “yalıtılmışlık” dayatamaz tam tersine bireyleri iletişim kurmaları ve etkileşime geçmeleri yönünde teşvik eder (Han, 2020, s.18). Günümüzde bireyler eğlenmek, bilgi edinmek gibi çeşitli gerekçelerle internetin çeşitli hizmetlerini kullanırken maruz kalacakları olası gözetime rıza göstermektedir (Kavut, 2023, s.26). Bu durum gönüllü gözetim olarak tanımlanmaktadır. İnternet kullanıcıları aldıkları iletişim hizmetinin karşılığında mahremiyetlerini yok sayan ve tüm ayak izlerini kayıt altında tutarak veriye dönüştüren bu sistemle uzlaşmış içindedir. Sosyal medyanın etkisiyle gözetimin ve kayıt altına alınmanın olağan hale geldiği yeni bir yaşam pratiği ortaya çıkmıştır (Toktaş vd., 2012, s.15).

Sosyal medya iletişimini yalnızca kullanıcının gözetim altında olduğu bir sistem olarak yorumlamak yanlış olacaktır. Kullanıcıların kendi verilerinin gözetimine kolayca onay vermelerinin bir nedeni kendilerinin de orada olan diğerlerini sınırsız biçimde gözetlemekte oluşudur. Denilebilir ki, “bireyler gözetleyebildiği sürece gözetlenmekten rahatsızlık duymamakta, hatta başkalarının mahremiyetini daha fazla izleyebilmek için kendi mahremiyetinden daha fazlasını teşhir etmektedir” (Budak, 2018, s.154).

İnternetin çift yönlü iletişim imkanı veren uygulamalarının getirisi olarak gözetimin de tek yönlü olmaktan çıkıp akışkan bir hale dönüştüğü görülmektedir (Öztürk, 2018, s.17). Bauman ve Lyon, ‘Akışkan Gözetim’ adlı kitaplarında kullanıcıların mahremiyetlerini ihlal eden birçok uygulamayı çekincesizce kullanmaya devam etmeleri ile ilgili olarak “kullanıcıların coşkulu bağlılığı” yorumunu yapmaktadır (Bauman ve Lyon, 2016, s.35).

Kullanıcılar profillerine kişiselleştirerek beğenilerine uymayan, ilgilerini çekmeyen içeriklerin önlerine çıkmasını engellemektedir. Bu sayede görmek istemedikleri içerikleri uzak tutmak için zaman harcamaktan kurtulmakta ve bunun kendilerine avantaj sağladığını düşünmektedir. Bu gibi gerekçelerle öneri algoritmalarının kullanıcı verilerine kayıt altına alınmaları gerçeği önemsiz bir ayrıntı olarak algılanmaktadır (Bilgici, 2023, s.224). Bununla

birlikte, internet iletişimi kapsamında e-posta sağlayıcıları, sosyal medya hesapları başta olmak üzere birçok uygulamada bireysel hesapların üçüncü kişilerce erişilebilirliğini engellemeye ya da kısıtlamaya yönelik ayarlar bulunmaktadır. Fakat kullanıcıların büyük çoğunluğunun bu ayarların varlığını ya da nasıl kullanıldıklarını bilmedikleri iddia edilebilir (Özdemir, 2020, s.100).

Kullanıcıları internet teknolojilerinin tam anlamıyla doğru kullanmayı henüz öğrenemedikleri halde teknoloji hızla ilerlemekte, internet iletişimi telefon, bilgisayar gibi araçların dışında farklı cihazlar üzerinden kullanılabilir hale gelmektedir. Bunların başında akıllı gözlükler gelmektedir. Giyilebilir teknolojilerin başını çektiği dönüşüm, gözetim kavramı odağında yeni etik tartışmaları da ortaya çıkarmaktadır (Kavut, 2023, s.27). Örneğin 2023 yılında Ray-Ban Meta adıyla piyasaya sunulan, kamera ve mikrofon entegre edilmiş akıllı gözlük kullanıcıya başka bir cihaza ihtiyaç duymadan sesli komutla kayıt imkanı vermektedir (Arslan, 2023). Bununla birlikte, gözlüğün kenarındaki mikro kamera dışarıdan bakıldığında fark edilmesi oldukça zor bir tasarıma sahiptir. Bu durum söz konusu gözlüğün başkalarının mahremiyetini ihlal etmeden kullanılmasına neredeyse imkansız hale getirmektedir.

2. Gözetim Toplumu Temalı Film ve Diziler

George Orwell'in 1949 yılında yayınlanan '1984' adlı romanı gözetim toplumu hakkındaki tartışmaların tamamında distopik evren örneği olarak ilk anılan eser olma özelliği taşımaktadır. Orwell'in kurgusal zaman ve mekanda geçen bu anlatısı devlet eliyle gerçekleştirilen gözetimin bireyin fiziksel ve zihinsel özgürlüğünü tamamen ortadan kaldırması hakkındadır. Eser, ismiyle aynı yıl olan 1984'te sinema filmi olarak uyarlanmıştır. Aslına sadık kalınarak uyarlanan filmde totaliter rejimle yönetilen bir devlette gözetim aracılığıyla vatandaşların yalnızca denetim ve kontrole tabi tutulmaları değil aynı zamanda davranışlarının ve düşünce biçimlerinin önce değiştirilmesi daha sonra ise mutlak disiplin arzulayan yeni sisteme uygun olarak yeniden inşa edilmeleri anlatılmaktadır. Gerek roman gerekse film versiyonuyla 1984 adlı eserin devamında üretilen birçok sanat yapıtına ilham verdiği bilinmektedir. Otoriter ve baskıcı yönetimleri konu alan distopyaların atmosferlerini tanımlamak için 'Orwellian' terimi kullanılagelmektedir. Gözetim toplumu temalı yapımlara verilebilecek örnekler şunlardır:

Brazil (1985, Yönetmen: Terry Gilliam): Fantastik öğeler içeren bir kara komedi olan film hayali bir ülkede geçmektedir. Vatandaşlarını çeşitli yollarla sürekli olarak gözetim altında tutan ve geldiği noktada kaosa sürüklenmiş

olan sistem filmin absürt atmosferine temel oluşturmaktadır. Bürokrasinin kontrolü elinde tutmak isterken işlevsizleşmesi de filmin mizah unsurunu olarak sunulmaktadır. Filmde rasyonel olmaktan çıkmış olan gözetim sistemlerinin varlığını sürdürübilmesi vatandaşların bu sistem tarafından çok önce korkutulmuş olması ile açıklanmaktadır. Her an izleniyor oldukları fikrini içselleştirmiş olan vatandaş için otosansür bir hayat tarzı haline gelmiştir. 1984'ten bir yıl sonra çekilen bu film Orwell'in distopik anlatısına referans veren birçok benzerlik barındırmaktadır.

The Truman Show (1998, Yönetmen: Peter Weir): Film otuzlu yaşlarının ortasındaki Truman'ın (Jim Carrey) tüm hayatının bir televizyon şovundan ibaret olduğunu öğrenmesi ve hayatının kontrolünü eline almak için verdiği mücadele hakkındadır. Truman'ın gerçek sandığı hayatı doğduğu günden itibaren yayımına devam edilen bir reality-show'dan ibarettir. Devasa bir kürenin içine inşa edilmiş olan kasabada yaşayan Truman'ın her hareketi çevresine gizlenmiş kameralar aracılığıyla izlenmektedir. Kasabada hayatını sürdürenlerin tamamı programın oyuncusudur. Günün birinde gökyüzünden düşen bir set ışığı Truman'ın içinde bulunduğu gerçeklikten şüphe etmesine neden olmaktadır. Film, gözetim toplumu ya da diğer deyişle panoptikon kavramı bağlamında değerlendirilebilecek birçok unsur barındırmaktadır. Gözle görünür bir izleme kulesi bulunmasa da kasabada yaşayanlar izlendiklerini bildikleri için her hareketlerini kontrol etmek zorunda hissetmektedir. Bununla birlikte, Truman'ın hayatının yıllardır en çok izlenen televizyon programı olması gözetimin bir eğlence aracına dönüşmüş olduğunu göstermektedir. Filmde medyanın mahremiyet algısını dönüştürmesi ile gönüllü gözetimin ortaya çıkışı da vurgulanmaktadır.

Devlet Düşmanı (Enemy of the State, 1998, Yönetmen: Tony Scott): Film Amerikan istihbarat kurumu NSA'e ait gizli bilgilerin sıradan bir vatandaşın eline geçmesi üzerine kuruludur. Söz konusu karakterin yakalanması sürecinde NSA'in uydu ve güvenlik kamerası görüntülerinden, telefon verilerine tüm araçları kullanarak vatandaşlar üzerine kurduğu çok yönlü gözetim sistemi izlenebilmektedir. Tüm bunlardan gözetimin devlet eliyle fazlasıyla yoğun ve sürekli olarak gerçekleştirilebildiği sonucu çıkarılabilir. Filmde devletin güvenlik gerekçesini öne sürerek vatandaşların mahremiyetine müdahale etmesi, bireyin özgürlüğünün sınırları bağlamında değerlendirilebilir.

Azınlık Raporu (Minority Report, 2002, Yönetmen: Steven Spielberg): Bilimkurgu türündeki bu film, devletin 'önleyici adalet' denen bir sistem kullandığı distopik bir anlatıdır. Toplumsal güvenliğin sağlanması adına çoğunluğun onay verdiği bu sistemde özel algoritmalar kullanılmakta ve

suçlular henüz suçu işlemeyen önce yakalanabilmektedir. Bireyler sürekli izlendiklerini bildikleri bir hayat sürmektedir. Gün içinde gittikleri her mekânda tüm hareketleri kontrol altındadır ve kendilerine uygun reklamlar önlerine çıkarılmaktadır. Bu yönüyle film bir dijital panoptikon örneği sunmaktadır.

Equilibrium (2002, Yönetmen: Kurt Wimmer): Film distopik bir bilim kurgudur. Totaliter bir rejimin hüküm sürdü bir evrende geçmektedir. Dünya üzerindeki kaosu ve çatışmaların duygulardan kaynaklandığını inanıldığından, duyguları baskılayan bir ilacın tüm vatandaşlarca kullanımının zorunlu olduğu bir düzene geçilmiştir. Filmde yer alan kontrol ve denetim yalnızca resmi kurumlarca değil bireylerin birbirini gözetlemeye teşvik edildiği bir sistemle sağlanmaktadır. Duyguları yapay olarak bastırılan ve zihinleri de büyük ölçüde kontrol edilen bireyler homojen bir toplum oluşturmakta, bireyselliğin önüne geçilmektedir.

Snowden (2016, Yönetmen: Oliver Stone): Gerçek olaylara dayanan bu filmde Amerikalı eski bir istihbarat çalışanı olan Edward Snowden'ın hükümetin birtakım uygulamalarını ifşa etmesi anlatılmaktadır. Filmde devlet eliyle sürdürülen gözetimin gerçekçi yansımaları yer almaktadır. Vatandaşların özellikle interneti kullanarak attıkları her adımı kolayca ve izinsiz biçimde takip edebilen bir sistemin varlığı günümüzde bireyler için mahremiyetin söz konusu olmadığını düşündürmektedir. Film yalnızca gözetimin her koldan ve sürekli olarak gerçekleşiyor olduğunun değil aynı zamanda gözetim sayesinde elde edilen sınırsız verinin gözetleyene sınırsız bir iktidar sunduğunun altını çizmektedir.

The Circle (2017, Yönetmen: James Ponsoldt): Film önemli bir teknoloji şirketine çalışmaya başlayan genç bir kadının zamanla bu şirketin vatandaşların mahremiyet hakkını ihlal ettiğini fark etmesiyle yaşadığı ikilem hakkındadır. Film özellikle dijital panoptikon kavramı açısından değerlendirilmeye uygundur. Başta internet kullanımı olmak üzere günümüz modern toplumunda bireylerin gözetimi gönüllü olarak kabul ettikleri gerçeğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda teknoloji şirketlerinin başlıca aktörleri olduğu gözetim kapitalizmi kavramını da eleştirmektedir.

Person of Interest (2011–2016): Bilim kurgu türündeki bu dizide yapay zeka kullanılarak gerçekleştirilen gözetimle potansiyel suçluların önceden tespit edilmesinin sağlandığı bir sistem yer almaktadır. Tüm vatandaşlar sürekli olarak her yerde izlenmekte ve izlediklerini bilmektedir. Gözetimin amacı sadece verileri toplamak değil aynı zamanda gelecekte karşılaşılabilecek olası durumları tahmin etmektir. Her ne kadar toplumun güvenliği gözetilerek kurulmuş bir sistemde de olsa zamanla otoriter bir yapıya

dönüştüğü gözlenmektedir. Bu durum bireylerin özgürlüğünü neredeyse tamamen ortadan kaldırmaktadır.

Westworld (2016–2022): Dizide insanların insansı robotlarla bir arada yaşayabildiği bir eğlence parkı yer almaktadır. Parkı ziyaret eden misafirler sürekli olarak izlenmekte ve sergiledikleri davranışlar ve verdikleri tepkiler kayıt altına alınmaktadır. Bu sayede bu insanların klonları yaratılmaktadır. Aslında bu park veri laboratuvarı olarak işlev görmektedir. Dizide tam anlamıyla gizli bir gözetimin varlığından bahsetmek mümkündür ve gözetimin sonucu olarak bireylerin hayatına müdahale eden kararlar verilmektedir. Dizi özellikle gönüllü gözetim, gözetim kapitalizmi gibi kavramlar açısından yorumlanmaya müsaittir.

The Capture (2019–): Dizide devlet eliyle sürdürülen gözetim yapay zeka ve algoritmalar aracılığıyla son derece gelişmiş bir teknoloji kullanılarak gerçekleşmektedir. Bu teknolojilerin arasında yüz tanıma teknolojisi sıklıkla kullanılmaktadır. Dizinin ana karakteri haksız yere suçlanarak tutuklanmaktadır. Güvenlik kamerası görüntüleri aracılığıyla bir saldırıya karıştığı iddia edilen adam bir süre sonra görüntülerin gerçek olmadığını anlaşılmasıyla salıverilmektedir. Yapay zekanın bireylere ait kayıtları manipüle edebildikleri, dolayısıyla kimsenin gerçekten güvende olmadığı bu sistemde gözetimin etik sınırları sorgulanmaktadır.

3. Araştırma ve Yöntem

İçinde bulunduğumuz dijital çağda gözetim toplumu teması üzerine inşa edilen senaryolara sahip film ve dizilerin artmakta olduğundan yola çıkan bu araştırma, *The Wilds* dizisini dijital gözetim, gönüllü gözetim, mahremiyet ve iktidar gibi kavramlar bağlamında analiz etmeyi amaçlamaktadır. Betimsel analiz yönteminin kullanıldığı bu çalışmada gözetleyen ve gözetleyen karakterler, panoptik yapısıyla anlatının evrenini oluşturan mekan ve gizli bir sosyal deney üzerinden akan olay örgüsü incelenmektedir.

Tablo 1. Dizinin Künyesi

Orijinal Adı:	The Wilds
Yönetmen:	Alison Maclean, John Polson
Yapımcı:	Amy Harris
Senarist:	Sarah Streicher
Bölüm Sayısı:	18
Ülke:	Amerika

Amazon Prime Video adlı dijital platform 2020 yılında *The Wilds* adlı diziyi yayınlamıştır. İki sezon olarak yayınlanan dizi, bir grup genç kızın ‘Havva’nın Şafağı’ (The Dawn of Eve) adlı bir inziva kampına katılmak üzere uçağa binmeleri ve yaşanan kaza sonrası kendilerini ıssız bir adada bulmalarıyla başlamaktadır. Daha ilk bölümde bu kazanın gerçekten yaşanmadığı ve kızların kendilerine ikram edilen yiyeceklerle bayıltılarak adada gözlerini açmalarının sağlandığı gösterilmektedir. Toplam dokuz genç kız adada hayatta kalma mücadelesi verirken adanın biraz uzağında bir merkezde onları kontrol eden araştırma grubu tüm hareketlerini izlemektedir. Genç kızların gerçekte kadınların hayatta kalma yeteneklerini erkeklerle kıyaslayan bir sosyal deneyin denekleri olduğu anlaşılr. Dizinin ikinci sezonunda kontrol grubu olarak genç erkeklerden oluşan bir ekibin de yakındaki başka bir ıssız adada aynı şekilde gözetim altında tutuldukları anlaşılmaktadır.

3.1. Bulgular

3.1.1. Dijital Panoptikon Örneği Olarak İssız Ada

Dizinin ana mekanı olarak sunulan ıssız ada gerçekte araştırmacı kurum tarafından her noktası bilinen ve denetlenen bir araştırma sahasıdır. Adanın kumsal alanlarını gören taşlık oluşumlara gizlenmiş kameralar olduğu ve kameraların istenilen noktaya dönebilme, yaklaşp uzaklaşabilme gibi özelliklere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Adanın iç bölgelerinde yer alan geniş ağaçlık alan ise ağaç gövdelerine gizlenmiş gizli kameralarla izlenmektedir. Ağaçlara ve taşlara son derece profesyonelce yerleştirilmiş bu mikro kameraların çok ayrıntılı bir inceleme yapılmaması halinde fark edilmesinin imkansız olduğu anlaşılmaktadır. Genç kızların arasında gerçekte araştırma ekibinin ajanı olan kızlar yer almaktadır. Bunlardan biri uygun zamanları kollayıp diğerlerinin çok uğramadığı bir noktada yer alan ağaçlık alana giderek bu kameranın karşısına geçmekte ve olup bitenler hakkında bilgi vermektedir. Bu sahnelerde genç kızın yalnızca kameranın karşısında konuştuğunu değil aynı zamanda araştırmacılar ile sesle iletişim kurabildiği görülmektedir. Ağaçlara yalnızca kamera değil aynı zamanda ses aktarımı sağlayan hoparlörlerin de gizlenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Yine belirli noktalarda örneğin bazı ağaçların tırmanılarak ulaşılabilir üst noktalarında küçük sepetler içinde acil durumlar için bırakılmış cep telefonları olduğu görülmektedir.

Dizide kullanılan bu ada aslında kızların dijital panoptikon içerisinde sürekli olarak gözetim altında tutuldukları bir hapishane işlevine sahiptir. Gözetleyenler ise adaya sürat motoruyla kısa bir sürede ulaşılabilir başka bir

kara parçasında, yeraltına gizlendiği anlaşılan bir merkezde bulunmaktadır. Merkezdeki dev led ekranlarda adanın farklı bölgelerinden görüntüler sürekli olarak yayınlanmakta ve bu görüntüler görevliler tarafından izlenerek analiz edilmektedir.

Görsel 1: Araştırma merkezindeki dev led ekranlar

Deneklerden birinin diğerlerinin yanından uzaklaşması sonrasında araştırmacının yöneticisi Gretchen Klein (Rachel Griffiths) ve ekip arkadaşlarının konuyu değerlendikleri sahneye yer verilmektedir. Gretchen'in sözleri, kızların davranışları incelenerek kişiliklerinin analiz edildiği ve bir sonraki aşamada yapılacaklara bu veriler üzerinden karar verildiğini göstermektedir. Gretchen ekibe şunları söylemektedir:

Fatin klinik açıdan dengesiz değil. Gösterdiği agresiflik stres kaynaklı. Leah sinirini atana dek bir sarmala giriyor. Toni sinirlenince beklendiği gibi kendini yiyip bitiriyor. Fatin ise köşeye sıkıştığında veya incindiğinde ortadan kayboluyor. An itibarıyla şahit olduğumuz şey bu. Ve bu yüzden de herhangi bir müdahaleden kaçınıyoruz (5. bölüm, 17:36 - 18:12).

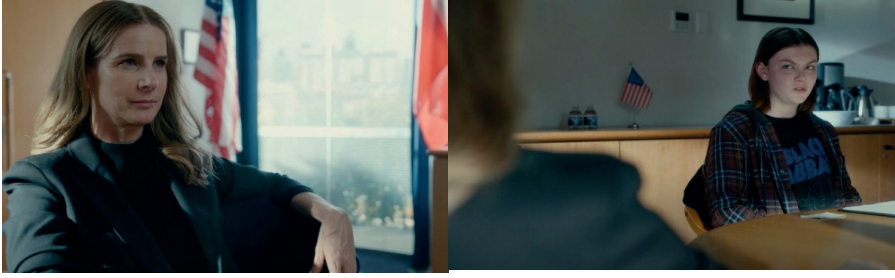
3.1.2. Gözetleyen Olmak ve İktidar

Flashback sahneler aracılığıyla araştırmanın planlama aşamaları hakkında seyirciye bilgi verilmektedir. Bu sahnelerin birinde deneyin yürütücüsü Gretchen ekip arkadaşı ile yaptığı bir sohbette böylesine büyük çaplı bir araştırmayı başlatmasıyla ilgili olarak nasıl hissettiği sorulduğunda "Napolyon gibi" diyerek cevap vermektedir. Bu cevap Gretchen'in elde ettiği iktidardan son derece memnun olduğunu göstermektedir. Dizi gözetleme eyleminin gözetleyende yarattığı otoriteyi son derece gerçekçi bir perspektiften yansıtmaktadır. Hatta bir sonraki aşamada Gretchen'in bu otoriteyle elde ettiği iktidarı nasıl manipüle ettiği görülmektedir.

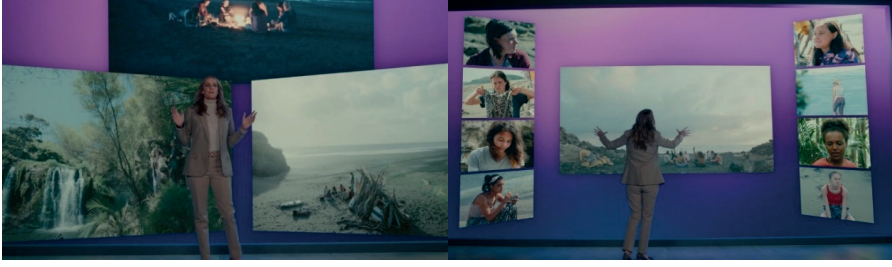
Gretchen'in deneklerin arasına dahil edeceği ajanları bir araştırma sonucunda tespit ettiği anlaşılmaktadır. Bu ajanların tamamı kişisel hayatlarında zorluk yaşayan kimselerdir. Örneğin bir tanesi yatalak babasına

uzun süre tek başına baktıktan sonra babasının ölümüyle tek başına kalan ergen bir kızdır. Gretchen genç kıza Sosyal Hizmetler yoluyla ulaşarak onu inziva kampına davet eder. Genç kız henüz 18 yaşında olmadığından ve babasının kaybindan sonra ona vasilik edebilecek bir akrabası olmaması nedeniyle Sosyal Hizmetler tarafından resmi bir kuruma yerleştirilecektir. Genç kız ne olursa olsun bu kurumda yaşamak istememektedir ve kendisine belirli bir görev karşılığında vadedilen inziva kampına katılmaya razı olur. Gretchen ve bu genç kızın diyaloglarının olduğu sahnede her ikisinin de arkasında yer alan Amerikan bayrağı bu araştırmadan devlet kurumlarının da haberdar olduğunu düşündürmektedir. Bununla birlikte, Gretchen'in sosyal hizmetlerin kayıtlarına erişebilir olduğu anlaşılmaktadır. Gretchen'in Amerikan bayrağını arkasına almış pozisyonda oturuşundaki beden bili karşısındakinin üzerinde hali hazırda bir iktidar kurmakta olduğunu göstermektedir.

Görsel 2: Gretchen'in beden dili ve Amerikan bayrağı vurgusu

Gretchen denekleri gözetim ve kontrol altında tutarken, kendisi de sorumluluğu olduğu kurum ve yatırımcıların gözetimine maruz kalmaktadır. Bu durum onun iktidarının da sınırlarının olduğu anlamına gelmektedir. Gretchen ilk bölümlerde bu araştırma için yatırımcıları ikna etmeye uğraştığından ve bu süreçte çok yorulduğundan bahsetmektedir. Flashback sahneler aracılığıyla aktarılan bu süreçlerde Gretchen'in karşısındaki kişilerin kibirli üsluplarına tahammül etmek zorunda kaldığı ve bunu yaparken zorlandığı anlaşılmaktadır. İlerleyen bölümlerde ise yatırımcılara araştırmanın geldiği noktadan bahsettiği bir sunumun provasını yaptığı görülmektedir.

Görsel 3: Gretchen’in sunumunda yer verilen ada ve deneklerin görüntüleri

Sunum provasındaki stresli hali üzerinde hissettiği baskının yansımaları olarak değerlendirilebilir. Gretchen yatırımcılara bilgi verirken şunları söylemektedir:

Bayanlar ve baylar, rüzgâr nihayet tersine dönüyor. Yatırımınızla eski yaklaşımlarımıza son verip geleceğe dair kolektif hayallerimizin farkına varmaya hiç olmadığımız kadar yakınız. Ateş. Su. Barınak... Bunlar, deneklerimizin şimdiye dek erişebildiği birkaç dönüm noktası. Bildiğiniz gibi, bu projeye alçak gönüllü bir teoriyle ve haklılığını kanıtlayacağı umuduyla başladık ancak önünüzde gördüğünüz resimler ve şu ana kadar toplanan her veri bu çalışmanın, hepimizin hayalini kurduğu sonucu vereceğinin göstergesidir. Farklı kişilikleri olan deneklerimiz kaynaşmaya başladı. Birlikte karşılaştıkları zorlukları, düşüncelerini ve korkularını paylaşarak birlikte çözüyorlar. (1.sezon, 7.bölüm, 04:10-05:17)

Adada gerçekleştirilen araştırmada toplam dokuz genç kız yer almaktadır ve bunların dördünün araştırmanın yöneticileri tarafından önceden organize edilmiş ajanlar oldu ilerleyen bölümlerde anlaşılmaktadır. Gretchen bununlar ilgili olarak “*Bildiğiniz üzere tamamen bilgilendirilmiş, yetişkin bir katılımcımız var. Genç deneklerimizi denetlerken bize de yasal dayanak sağlıyor. Diğer ajanımız ise güvence görevi görüyor. Acil durumda iletişime geçiyor*” (1.sezon, 10.bölüm, 00:11-00:28) demektedir.

Flashback bir sahnede henüz adaya gitmeden önce görevlilerden biriyle konuşan ajan adayı diğer ajanların kimler olduğunu öğrenmek istemekte, fakat görevli ona bunun uygun olmadığını, birbirlerini tanırlarsa deneyin ifşa olabileceğini söylemektedir. Devamında genç kız ısrarlarını sürdürse de sonuç alamamaktadır. Isrardan sıkılan görevlinin yöneticisi Gretchen’ı kastederek “Ona ihanet etmem” dediği görülmektedir. Bununla birlikte adadaki ajanların birbirlerinin kimliğini bilmedikleri gibi ajanların toplam sayısını da bilmedikleri anlaşılmaktadır.

Dizide gözetim altında olduğu söylenebilecek bir diğer grup da araştırma ekibidir. Uzman psikologlardan güvenlikten sorumlu personele kadar herkes söz konusu deneyin sorunsuz işlemesi için çalışmaktadır. Ekip üyelerinin tamamı araştırmacının yürütücüsü Gretchen tarafından sürekli olarak gözetim altında tutulduklarının farkındadır. Gretchen psikologlardan bir olan Dean'ı (Troy Winbush) tablet bilgisayarından kızların görüntülerini izlediğini gördüğünde aralarında şöyle bir diyalog geçmektedir:

Gretchen: Ekranı sınırlama mı getirsek delikanlı?

Dean: Göz kulak oluyorum sadece. Umarım sakıncası yoktur.

Gretchen: Araştırmaysa röntgencilik sayılmaz. Biraz sıyırmaya mı başladın acaba?

Dean: Daha ne kadar sürer?

Gretchen: Veri topluyoruz. Sürmesi gerektiği kadar sürer.

Dean: Ne zaman birlikte takılacaklar? Hiçbir fikirleri yok Gretchen. En azından biraz destek olabiliriz!

Gretchen: Bize değer katacağını düşünmüştüm. Sana bu yüzden para ödüyorum. Sen ise burada oturmuş korumacı ağabeylik oynuyorsun, gereği bile yokken onların iyiliği için evham yapıyorsun. Bu şekilde bana değer kattığını düşünüyor musun? (9. bölüm, 00:36 - 01:45)

Diyalogdan anlaşılacağı üzere Gretchen ekip üyeleri üzerinde otoriteye sahiptir. Kendisinin birçok defa yaşanan aksaklıklarda ekip üyelerini kızlar adına endişeye sürükleyecek kararlar verdiği görülmektedir. Böyle durumlarda ekip üyeleri uygun bir dille kendisini uyarmaya çalışsalar da Gretchen'in fikirlerini değiştirmeyi başaramamaktadırlar. Bilinen şartlarda araştırmacıların nötr bir bakış açısına sahip olmaları ve rasyonel tutumlar sergilemesi beklenir. Fakat Gretchen'in tutumu bunun tam tersidir. Araştırmayı hayatının odağına koyduğu anlaşılan Gretchen hemen her hareketiyle sağlıksız bir ruh haline sahip olduğunu göstermektedir. Çığır açacak bir sonuç elde edeceği beklentisiyle takıntılı bir yaklaşım sergilemektedir. Zaman ilerledikçe dönüştüğü kişilik gözetimin en üst noktasında en yetkili gözetleyen olmanın verdiği iktidarın bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte daha önce vurgulandığı gibi yatırımcılara karşı duyduğu sorumluluktan kaynaklı stres işler kötüye gittiğinde plandan vazgeçme kararı vermesine engel olmakta, dahası kontrolden çıkmasına neden olmaktadır.

3.1.3. Gönüllü Gözetim ve Mahremiyetin İhlali

Dizide yer verilen sosyal deneyin gizli kalması için hayali bir inziva kampı yaratılmıştır. ‘Havva’nın Safağı’ adını taşıyan bu kamp çeşitli psikolojik sorunlar yaşayan ergen gençlere yönelik bir rehabilitasyon ve kişisel gelişim programı olarak sunulmaktadır. Dizinin ilk bölümlerinden itibaren deneklerin özel hayatlarında yaşadıkları sorunlar flashback sahneler aracılığıyla seyirciye gösterilmektedir. Bununla birlikte hepsinin ailelerinin tavsiyesiyle bu kampa gitmeyi kabul ettikleri de anlaşılmaktadır. Kendilerine verilmiş olan broşürler ve imzalanmış sözleşmeler birkaç defa dizide gösterilmektedir. Bu durum günümüz dünyasında özellikle internet kullanıcılarının farkında olarak ya da olmayarak verilerinin izlenmesini kabul ettikleri anlamına gelen gönüllü gözetim kavramını akıllara getirmektedir.

Sosyal deneyin gerçek derneklerinden olan kızlardan biri kendinden yaşça büyük olan bir yazara duyduğu aşk nedeniyle derin bir depresyon yaşamaktadır. Leah (Sarah Pidgeon) adındaki bu karakter ilerleyen bölümlerde adada yaşadıklarında bir tuhaflik olduğunu söylemekte, olup bitenlerden açıklayamadığı gerekçelerle şüphe duymaya başlamaktadır. Arkadaşları kendisini paranoyakça davranmakla suçlarken Leah’nın ruh sağlığı bozulmaya, halüsinasyonlar görmeye başlamaktadır. Leah bunları yaşarken, Gretchen’in onun anne ve babası ile online bir toplantı yaptığı görülmektedir. Toplantıda şu diyaloglar yer almaktadır:

Gretchen: Leah harika gidiyor. Arkadaşlarına karşı cömert, grup etkinliklerine katılmakta gönüllü ve hatta arkadaş bile ediniyor. Bunlara olumlu sosyal davranışlar diyoruz ve bu harika bir işaret. Leah’ın Annesi: Tanrım. Bunu duymak harika. Leah hiçbir şeye katılmazdı, bu harika.

Gretchen: Daha erken ama duygusal yönden güçlü olduğunun birçok emaresi var. Girişkenlik, kişisel bakım, merak...

Leah’ın Annesi: Kış çok zor geçti ve kaza yüzünden de elini ayağını çekti.

Gretchen: Kızınız çok karanlık bir noktadan geri dönüyor. Bundan sonra ancak gelişim gösterebilir. Bu sadece doğada terapi değil. Montana kampüsümüz, kızınızın her anlamda beslenmesi için tasarlandı. Yazın sonunda bir araya geleceğiniz Leah hâlâ aynı Leah olacak ama aynı zamanda yepyeni bir kadın olacak (4. Bölüm, 38:58- 40:03)

Gretchen sohbeti sonlandırmak üzereyken Leah’nın annesi birkaç gün önce kızlarının yakın bir arkadaşının onlarla iletişime geçtiğine ve onun ne zaman geri döneceğini sorduğundan bahseder. Gretchen doğru olanın bu gence arkadaşının bir süreliğine yaz kampına bittiğini söylemek olduğunu

söyler. Görüşmenin ardından Leah'nın dosyasını incelediği görülmektedir. Dosyanın içeriğinde Leah'nın akademik not dökümü, biyometrik fotoğrafları, arkadaşlarıyla sohbetleri, teşhis konulmuş hastalıkları, ailesinin sağlık kayıtları, eğitimine dair belgeler, akıl sağlığı geçmişi, fotoğraflar dosyası, sosyal medya kayıtları, yakın arkadaşlarının isimlerini içeren ayrıntılı kayıtlar yer almaktadır. Leah'yı merak edip ailesinden ne zaman geri döneceğini soran yakın arkadaşının dosyası da yine ayrıntılı bilgiler içermektedir. Bu bilgilerde genç erkeğin doğum tarihi ve ev adresinin yanı sıra üç erkek kardeşin en küçüğü olduğu bir üvey kız kardeşinin olduğu, ebeveynlerinin ölmüş olduğu, amcası ve yengesiyle yaşadığı, 128 iq seviyesine sahip olduğu, not ortalaması, okul gazetesine editör olarak katkı sağladığı, kendisine güvenen biri olduğu ve Leah ile altı yıldır arkadaş oldukları ayrıntıları bulunmaktadır.

Gretchen ve ekibi tüm bu ayrıntılı kayıtlar sayesinde denek olan genç kızları istedikleri gibi manipüle edebilmektedirler. Bu durum günümüz internet kullanıcılarının algoritmalar aracılığıyla çeşitli yönlendirmelere maruz kalmalarına benzetilebilir. Bununla birlikte, yine tüm hareketleri, diğer bir deyişle ayak izleri takip ve kayıt altında olan kullanıcıların bu sayede hiçbir mahremiyetlerinin kalmadığı gerçeği de akıllara gelmektedir.

Sonuç

Sosyoloji ve iletişim disiplinlerinin en güncel kavramlarından biri olan gözetim toplumu bireylerin, grupların ve hatta kurumların sürekli olarak gözetim altında oldukları bir sistemin varlığını tanımlar. Michel Foucault 'Hapishanenin Doğuşu' adlı kitabında gözetim olgusunu disiplin ve iktidar gibi kavramlarla ilişkisi üzerinden incelemiştir. Bentham'ın merkezi gözetimi mümkün kılan mimari modelinden yola çıkarak panoptikonu metaforunu kullanan Foucault'ya göre bireyler gözetimi içselleştirdikleri noktada disiplini davranış kalıbı olarak uygularlar. Bununla birlikte, gözetim yalnızca yukarıdan aşağı işleyen bir yapı değildir. Aynı toplumdaki bireyler de birbirlerini gözetim altında tutmaktadır.

Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte gözetim fiziksel olmaktan çıkmış güvenlik kameraları, kredi kartı kullanımı gibi uygulamalar başta olmak üzere çok çeşitli yöntemlerle dijitalleşmiştir. İnternet iletişiminin giderek yaygınlaşması gözetimle ilişkili yeni kavramların üretilmesini gerekli kılmıştır. Örneğin kullanıcının tüm hareketlerini izleyen, kaydeden ve topladığı veriden yine kullanıcının davranışlarını yönlendirmek amacıyla fayda sağlayan internet teknolojisi günümüzde bireylerin dijital panoptikon içerisinde yaşadıkları yorumunu yapmayı mümkün kılar. İnternet kullanıcıları algoritmalar sayesinde kolayca yönlendirilmekte, beğenilerine, tüketim

alışkanlıklarına hatta düşünce biçimlerine müdahalede bulunulabilmektedir. Kullanıcıların birçoğu başta sosyal medya araçları olmak üzere hemen hemen tüm uygulamaların kişisel verileri takip ve kayıt talebini kabul etmektedir. Bu durum gönüllü gözetim olarak tanımlanmaktadır. Çağımızda bireyler hiçbir dönemde olmadığı kadar mahremiyetlerinden feragat etmiş durumdadır.

Gözetim toplumuyla ilişkili kavramlar bir süredir film ve dizilerde tema olarak yer bulmaktadır. Bu araştırmada analiz edilen *The Wilds* adlı dizi de bunlardan biridir. Dizide uçak kazası sonucu ıssız bir adaya düşen bir grup genç kızın aslında sosyal bir deneye tabii tutuldukları anlaşılmaktadır. Genç kızlar rehabilitasyon ve kişisel gelişim vadeden bir inziva kampına katılacaklarını sanırlarken kendilerini ıssız bir adada hayatta kalmaya çalışırken bulmaktadır. Adanın tamamı gizli kameralarla çevreli olup, üzerindeki yakın mesafedeki bir kara parçasında yer alan araştırma merkezindeki görevliler tarafından sürekli olarak izlenmektedir. Bu haliyle ada dijital bir panoptikon işlevi görmektedir. Dizide gözetleyen olmanın yarattığı iktidar araştırmanın yöneticisi olan kadın karakter üzerinden sunulmaktadır. Bu kadın bir noktadan sonra elde ettiği iktidara manipüle etmeye başlamakta ekip arkadaşlarının uyarılarını görmezden gelerek genç kızların hayatını riske atmaktadır. Araştırma ekibinin elinde genç kızlara ait sağlık geçmişlerinden, sosyal medya kayıtlarına, akademik not dökümlerinden, yakın arkadaşlarının adreslerine her türlü bilgi mevcuttur. Bunların yanı sıra çeşitli durumlarda verdikleri anlık tepkiler de analiz edilmekte ve kızlar buna göre yönlendirilmektedir. Bu durum günümüzde internet kullanıcılarının algoritmalar aracılığıyla manipüle edilip yönlendirmelerini akıllara getirmektedir. Bununla birlikte, gözetime yalnızca adadaki genç kızlar maruz kalmamakta, araştırmada yer alan uzmanlar ve güvenlik görevlileri de bir tür gözetime tabi tutulmaktadır. Genç kızlar bir inziva kampına gitmek için bir onay vermişken araştırma ekibindekiler gerçeği bilerek bu sürece dahil olmuştur. Bu durumu gönüllü gözetim kavramıyla açıklamak mümkündür. Son olarak başta genç kızlar olmak üzere araştırmaya dahil olan hiç kimsenin gerçekten mahremiyetinin kalmadığı görülmektedir. Tüm bu yönleriyle dizinin, gözetim toplumu bağlamında günümüz modern dünyasının mikrokozmosunu sunduğu söylenebilir.

Kaynakça:

- Andrejevic, M. (2019) *Automated Media*, Routledge: New York
- Arslan, E. (2023) Meta'dan yeni akıllı gözlük: Ray-Ban Meta tanıtıldı, <https://webmasto.com/metadan-yeni-akilli-gozluk-ray-ban-meta-tanitildi>
- Arslantunali, M. (2019). *Teknopolis Akıllı Makineler, Dağınık Zihinler, İletişim Yayınları*, İstanbul
- Bauman, Z ve Lyon D. (2016). *Akışkan Gözetim*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Bilgici, C. (2023). Yapay Zekâ ve Algoritmik Kültür Bağlamında Sosyal Medya Deneyiminin Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme, *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 7 (3), 216-237.
- Budak, H. (2018). Sosyal Medya İletişiminde Mahremiyetin Serüveni. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 146-170.
- Canpolat, N. (2005) “Bilginin Arkeoloğu Michel Foucault”, *Kadife Karanlık: 21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar*, 2. bs. (75-138) Nurodoğan Rigel (Ed.), İstanbul, Su Yayınevi
- Foucault, M. (1992) *Hapishanenin Doğuşu*, İmge Yayınevi: İstanbul
- Giddens, A. (2005). *Ulus, Devlet ve Şiddet*. Devin Yayınları: İstanbul
- Han, Byung-Chul (2020). *Psikopolitika*, Metis Yayınları, İstanbul
- Kavut, S. (2023). Dijital Dönüşüm Çağında Gözetimin Elektronikleşmesi: Panoptikon'dan Süperpanoptikon'a Gözetim Toplumu. *Communicata* (25), 22-27.
- Narin, B. (2018). Kişiselleştirilmiş Çevrimiçi Haber Akışının Yankı Odası Etkisi, *Filtre Balonu ve Siberbalkanizasyon Kavramları Çerçevesinde İncelenmesi*. *Selçuk İletişim*, 11(2), 232-251
- Özdemir, Ş. (2020). Post- Panoptikon Çağı: Gözetimin Dijitalleşmesi ve Çevrimiçi Kimliğin Gizliliği Üzerine Bir Analiz. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(3), 81-108. <https://doi.org/10.18037/ausbd.801849>
- Öztürk, R. (2018). Görenin Üstünlüğünden Gören-Görünen İşbirliğine: Gözetlenen Toplumda Gönüllü Gözetim. *Yeni Medya* (4), 17-28.
- Öztürk, S. (2013). Filmlerle Görünürlüğün Dönüşümü: Panoptikon, Süperpanoptikon, Sinoptikon. *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 36, 132-151.
- Pease-Watkin, C. (2016). Bentham'ın 'Panoptikon'u Ve Dumont'un 'Panoptique'i, *Barış Çoban ve Zeynep Özarslan (Yay. Haz.) Panoptikon: Gözün İktidarı içinde*, İstanbul, Su Yayınları
- Poster, M. (1990) *The Mode of Information: Poststructuralism and Social Context*, University of Chicago Press

- Saf, H. H. (2016). Gözetim Toplumu Çerçevesinde İşyerinde Gözetim Uygulamaları: Fordist ve Postfordist Üretim Biçimlerindeki Gözetimin Karşılaştırılması. *İletişim Kuram Ve Araştırma Dergisi* (42), 233-251.
- Sönmez, B. (2016). Gözetim Toplununun Günümüz Tüketim Dinamikleri Bağlamında Yeniden Yorumlanmasına İlişkin Bir İnceleme. *Selçuk İletişim*, 9(2), 262-284. <https://doi.org/10.18094/si.53498>
- Toktaş, S., vd. (2012). *Türkiye’de Dijital Gözetim*. İstanbul: Alternatif Bilişim Derneği Yayınları
- Uzak, E. (2022). Panoptikondan Omniptikona: Yeni Medya ile Dönüşen Panoptikonun Filmlerdeki Yansıması. *Universal Journal of History and Culture*, 4(2), 104-129. <https://doi.org/10.52613/ujhc.1084508>